ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ

УДК 001.895.477

Петрович Й.М., Семенів О.М.
ДУ "Львівська політехніка", кафедра економіки підприємства і менеджменту

ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ ПРИСКОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

© Петрович Й.М., Семенів О.М., 2000

У статті розглянуто теоретичні засади формування організаційних механізмів прискорення інноваційних процесів при реалізації інвестиційних та господарських проектів в Україні. Особлива роль відведена створенню інноваційних зон, в котрих найефективніше можна використати наявний науковий потенціал, що сприятиме прискоренню темпів економічного зростання.

In the article the theoretical fundam entails of shaping of organizational mechanism of acceleration innovation of processes in economy of Ukraine are considered. The special role is assigned to creation innovation of zones, in which most effectively it is possible to use a being available scientific potential, that will assist acceleration of rates of economic growth.

Динаміка світової економіки на порозі нового століття забезпечувалась розмаїттям інновацій, їх безперервним і глобальним характером. Пріоритет ролі інновацій як двигуна суспільного прогресу – аксіома кінця XX століття. Сформований в минулому інноваційний потенціал держав на початку третього тисячоліття визначає їх лідерство у світовому і регіональному розвитку.

Інноваційний потенціал розвинутих держав утворився в умовах жорсткої конкурентної боротьби, що сприяло розвитку їх спеціалізації на певних видах товарів і послуг. Потрібно відзначити, що успішно господарюють ті країни, які налагодили стабільний міжнародний обмін і кооперацію своїми товарами і послугами. Оскільки світове господарство – це суперечлива цілісність національних господарств, то нееквівалентний обмін товарами і послугами призводить до розквіту одних і занепаду інших, тобто до економічної нерівності, наслідком чого є нерівномірний розподіл багатства, різниця в економічному і політичному впливі у світі. Нова система міжнародного розподілу праці, яка сформувалась у 80-х роках і яку ще називають "Єдиним світовим конвеєром", декларує справедливість відносин, за яких економічний диктат, обмеження в правах, прямий грабунок замінюються на партнерство і рівність в стосунках. Практичну реалізацію цих відносин у 90-х рр. мають можливість спостерігати всі постсоціалістичні країни в процесі ринкового реформування своїх економік. Так, замість розширення їх участі в окремих стадіях технологічних процесів, переходу до подетальної та вузлової спеціалізації під час виготовлення наукомісткої продукції, паритетного обміну товарами та послугами, у ці країни поставляються готові вироби, капітал за реалізацію яких вивозиться за межі держави. Причинами цього є недостатньо відпрацьовані механізми державного управління в сфері економіки, невідповідність мотивацій керівництва та інші чинники, пов'язані, в основному, із морально-етичними та правовими відносинами у суспільстві. Як свідчить аналіз розвитку цілого ряду країн, зокрема постсоціалістичних, механізми прискорення інноваційних процесів, нарощуван-

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

ня економічного потенціалу, перехід до відносин рівноправності і партнерства найшвидше відпрацьовуються у вільних економічних зонах (ВЕЗ), точкових інноваційних та інвестиційних районах тощо.

Перші спроби застосування вільних економічних зон "по-українськи" передбачували, на жаль, переважно лише пріоритетний інвестиційний розвиток, головним пріоритетом якого було створення нових робочих місць [3]. В них, як правило, на інноваційних пріоритетах не акцентувалась увага, розвиток відбувався за рахунок нарощування факторів виробництва та інвестицій, що сприяло вивезенню вітчизняних капіталів та їх вкладенню в розвиток інших країн. Як показує аналіз опублікованих декларацій про створення нових ВЕЗ, таких, як Курортополіс "Трускавець", Яворівська зона пріоритетного розвитку тощо, в них не наголошується на інноваційних пріоритетах. На наш погляд, ідеї ВЕЗ найчастіше використовуються господарськими та урядовими керівниками для прикриття власного безсилля у подоланні кризових ситуацій або погашення гострого соціального напруження у відповідних регіонах.

І у першій вітчизняній ВЕЗ "Сиваш", і у інших зонах – Донецькій, Чорнобильській, Одеській, курортних – Кримській і Трускавецькій, а також Закарпатській і Яворівській (зони екологічного лиха) повною мірою використовуються преференційні режими, надаються значні податкові, валютні, митні та ліцензійні пільги не інноваційним проектам, а найчастіше недостатньо обґрунтованим інвестиційним проектам реконструкції збиткових та відсталих підприємств. В таких інвестиційних проектах, як відомо, найчастіше науково-дослідна діяльність лише імітується, а фактично відбувається подальший етап реанімації нерентабельного виробництва, держава не отримує прибутків, створюється несприятливий інвестиційний клімат, погіршується рівень та якість життя народу.

В умовах глобалізації світової економіки об'єктивно виникають нові вимоги до організації національного господарювання, а також до динамічного функціонування регіональних об'єктів, учасників міжнародної співпраці. Важливими стають не тільки податкові пільги, але й стабільність умов і жорсткий контроль за їх дотриманням з боку держави, правове забезпечення функціонування суспільства, обмеження влади чиновників, усунення кримінальних угрупувань із сфери господарювання. За семирічний період дії закону "Про головні принципи створення і функціонування вільних економічних зон в Україні", згідно з публікаціями у пресі, жодна із створених зон не дала очікуваних ефектів, не кажучи вже про результати, які досягнуті у світовій практиці господарювання [1]. Це означає, що ідеологія створення і практична реалізація ВЕЗ в Україні ще не відповідають вимогам ефективності і сучасним світовим уявленням про такі зони. На наш погляд, ВЕЗ України, враховуючи реальне правове забезпечення бізнесу, соціальну психологію та досвід управління, набутий у затратній та тіньовій економіці, можуть наблизитись до світових зразків за умови орієнтації їх на цільову і особливо на інноваційну діяльність, жорстокого контролю держави за наявністю і реалізацією цільових та інноваційних програм, визнання інновацій основним об'єктом застосування преференцій. Отже, умовами ефективного функціонування ВЕЗ можна вважати наявність обґрунтованої і чітко структурованої мети (цілі), забезпечення жорсткого правового режиму функціонування зони і свободи підприємництва та новаторства у засобах досягнення мети. Для цього ініціаторам створення ВЕЗ потрібно сформувати основну предметну мету, яка відповідала б найкращим світовим зразкам, розробити деталізовану програму її реалізації, опрацювати заходи з правового забезпечення і жорсткого контролю дотримання режиму всіма учасниками ВЕЗ.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Доказом ефективності викладеного підходу до створення ВЕЗ може служити досвід Китаю із забезпечення возз'єднання Гонконгу з історичною батьківщиною. Фактично відбулось тільки політичне возз'єднання Гонконгу з Китаєм, а економічне – тільки з теорією спеціальної економічної зони, на кордоні якої з рештою території Китаю встановлено жорсткий поліцейський контроль. Для цього, за повідомленням преси, кількість поліцейських було збільшено на 40 тисяч чоловік. Це дало змогу підпорядкувати ВЕЗ розв'язанню головного політичного завдання – возз'єднання в межах держави. На таких умовах могли б об'єктивно функціонувати Закарпатська і Яворівська ВЕЗ в Україні. Важливим кроком до створення ефективної моделі ВЕЗ в Україні повинно стати формування за світовим зразком інноваційних зон з елементами рішень, властивих зонам із спеціальним режимом інвестиційної діяльності. Створення таких інноваційних зон не вимагає законодавчого вирішення всього комплексу питань, як для ВЕЗ. Усі проблемні питання, зокрема обміну продукції і розподілу прибутків, надання преференцій можуть вирішуватись поступово. Для створення інноваційних зон, насамперед, потрібні активна позиція регіональної адміністрації й місцевого самоврядування, керівництва навчальних і академічних наукових закладів, промислових підприємств і фінансових інституцій.

Практичне вирішення проблем розвитку регіонів і України загалом та її перспективи у світовому співтоваристві визначальною мірою залежать від використання національного інноваційного потенціалу, забезпечення пріоритету застосування його результатів у господарському житті і соціальних відносинах, залучення зарубіжних прогресивних технологій, створення спільних інноваційних структур.

Розвиток інновацій у світі привів до формування різноманітних механізмів, організаційних структур і форм, які забезпечують їх реалізацію. В розвинутих країнах найбільше поширились так звані інноваційні зони в різній формі: університети-інкубатори, наукові парки – технічні, технологічні, біологічні, технополіси, диверсифіковані наукові зони і центри тощо.

Кожна інноваційна зона, територія стає науково-технічним технологічним комплексом, який розробляє інноваційні ідеї, проекти, формує венчурні підприємства, проводить міждисциплінарні дослідження, як правило з пріоритетних напрямків, котрі відповідають профілю підготовки спеціалістів. Внаслідок цього навколо ВЗО формується науково-практичне і освітнє середовище, яке підтримує високий рівень підготовки майбутніх спеціалістів та високий рівень інноваційних ідей, проектів та наукомістких продуктів [2].

Переваги інноваційних зон досить відомі, ефективність їх функціонування висока. Додатковим стимулом створення таких регіональних зон для цілого ряду районів є те, що багато українських підприємств отримували наукове забезпечення з-за меж України і не змогли досі створити для цього науково-технічний потенціал і відповідні структури. У світі відомі близько 1000 таких зон і науково-технологічних парків, заснованих при відомих ВЗО, передових виробництвах у розвинених країнах, які процвітають в інтелектуальному, соціальному і економічному відношенні. Тому, враховуючи цей досвід, потребу в активізації інноваційних процесів в регіонах, необхідність зміни і оновлення застарілого виробничого потенціалу підприємств, зокрема Львівщини, доцільно було б створити науково-дослідний та інноваційний центр, в якому брали б участь наші науковці, аспіранти, студенти університетів, працівники промисловості з тих напрямків діяльності, які будуть визнані пріоритетними для регіону. Львівські університети могли би внести вагомий внесок у розвиток таких наукомістких напрямків інноваційної діяльності:

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

• комп'ютерна техніка та інформаційні технології, їх програмне забезпечення;

• біотехнології, зокрема системи діагностики, стан і управління функціонуванням природного середовища та екосистеми;

• створення ресурсозберігаючих технологій, гнучких автоматизованих виробничих систем з ЧПУ для машино- і приладобудування, переробної промисловості та сільського господарства;

• радіотехнічні системи і прилади для застосування в промисловості, медицині, засобах зв'язку, біотехнологіях тощо;

• лазерна і оптоелектронна техніка для використання у виробництві, охороні здоров'я та комунікаційних системах тощо.

У регіоні є інтелектуальне і технічне забезпечення автоматизації вимірювання і контролю параметрів транспортування рідин і газів у магістральних та інших продуктопроводах, управління транспортними потоками і магістралями, оснащення технологічних процесів засобами вимірювання та регулювання температури, тиску, часу тощо, наявні промислові підприємства з незавантаженими виробничими потужностями. Тому доцільно було б створити інноваційний центр з наукового забезпечення і виробництва засобів та приладів вказаної вище групи на базі Державного університету "Львівська політехніка", КБ "Термоприлад", заводу "Львівприлад". Особливе місце могло б зайняти створення приладів та систем для моніторингу параметрів та захисту середовища екосистем, промислових центрів, великих міст тощо.

Досвід Японії, США, Франції, Німеччини свідчить, що в результаті створення інноваційних зон складаються реальні умови для неперервного інноваційного оновлення на основі територіальної (горизонтальної) інтеграції науки, освіти, виробництва. Тут виникає сприятливе кадрове середовище, здатне сприймати і використовувати досягнення передового світового виробництва. У зв'язку з підготовкою кадрів у інноваційній зоні на базі конкурентоспроможних за науково-технічним рівнем виробництв здійснюється навчання і підвищення кваліфікації спеціалістів, освоєння передової техніки, технології, систем управління, тобто відбувається організаційна дифузія інноваційного середовища.

Для забезпечення функціонування інноваційних територій потрібно створити територіальні координаційні структури управління. Ними можуть бути інжинірингові центри при міській і обласній адміністраціях.

Координаційні територіальні структури управління інноваціями зможуть взяти на себе функції організації інноваційного процесу, починаючи від інноваційного проекту і завершуючи випуском і збутом продукції. Доцільність їх функціонування треба розглядати з позиції переходу до ринку праці та інновацій.

Інноваційна зона дає змогу організувати навчання не тільки спеціалістів на конкурентоспроможному науково-технічному рівні, але і підготовку та перепідготовку викладачів спеціальних дисциплін і навчання студентів. У ній створюються зовнішні і внутрішні умови для прискорення впровадження у виробництво результатів прикладних досліджень ВЗО і окремих учених.

Створення такої інноваційної зони в регіоні, де сконцентровані потужні ВЗО, НДІ, профільні для них виробництва, забезпечить перспективу їх розвитку, сприятиме відродженню великих підприємств, нагромадженню ними випуску конкурентоспроможної продукції.

Інноваційні території формуються на економічній основі за рівноправних відносин між партнерами. Виробництво постійно нагромаджуватиме інноваційні ідеї і проекти з ви-

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

сокопрофесійним кадровим забезпеченням, ВЗО зможуть проводити дослідження безпосередньо на виробництві, студенти й аспіранти опановуватимуть виробничий процес в реальних умовах.

Створення й успішне функціонування таких інноваційних зон вимагає узгодження взаємодії регіональної влади, університетів і наукових установ, промислових підприємств та фінансових організацій. Поки що влада співпрацює з університетами здебільшого в галузі політики та ідеології, а до їх співпраці в розвитку науки, техніки, економіки поки що не дійшло. Промислові підприємства на грані виживання також не спішать співпрацювати з наукою. Фінансові організації теж дбають лише про сьогоднішній свій інтерес. Якщо таке становище збережеться в Україні, імпортні товари повністю витіснять з ринку продукцію національного виробництва, що, по суті, позбавить перспектив розвитку суспільство і державу. Однак, як засвідчує досвід розвинених країн, якраз тісна співпраця регіональної влади, університетів, промислових підприємств, фінансових організацій в області інновацій забезпечує успішний розвиток регіону. Створення таких інноваційних зон в регіонах могло б забезпечити не тільки відродження великих підприємств, але й привело б до створення ринку інновацій, сприяло б залученню молоді до творчої діяльності.

“Першою ластівкою“ на Львівщині з такого зв’язку праці, науки і практики в кінці 1999 р., за повідомленням засобів масової інформації, стало співробітництво на взаємовигідних умовах Західного наукового центру землеробства з сільськогосподарськими підприємствами і фермерами Жидачівського району в питаннях освоєння передових технологій рослинництва, племінної справи тощо.

На цьому шляху потрібно вирішити багато проблем, які стосуються маркетингових методів в управлінні інноваційними зонами, відбору інноваційних проектів, обґрунтування їх економічної доцільності, взаємодії організацій і влади тощо. Потенціал для вирішення цих проблем є практично в усіх регіонах України. Потрібне лише належне державне усвідомлення необхідності поступу перерахованими інституціями.

Важливою проблемою забезпечення розвитку регіону є інформаційне забезпечення інноваційного процесу. Зростання і постійне оновлення обсягів інформації сприяє економічному прогресу, зменшуючи його залежність від фінансових ресурсів суспільства. Це дає змогу державам змінювати напрямки економічної політики на користь наявного потенціалу розвитку, що приводить до розширення капіталовкладень в інформаційне забезпечення, освіту, науку. Однак кризова ситуація в Україні обмежує рівень розвитку інформаційного забезпечення, його доступність для широкого кола споживачів, особливо молоді. Враховуючи обмежені можливості розвитку інформаційного забезпечення регіонів, доцільно створювати автономні структури для цього, насамперед, в інноваційній зоні, в університетах, в інноваційних центрах тощо. Мотивується це тим, що сьогодні університети найбільше підготовлені до підтримки функціонування системи інформаційного забезпечення в економічному і територіально-галузевому плані. Переваги таких центрів інформаційного забезпечення відомі із світової практики їх функціонування. Особливо добре вони виконують функцію інноваційного наповнення. Наприклад, львівські університети, які мають спеціалістів з комп'ютерної інженерії та програмного забезпечення, могли би запропонувати ідеологію створення та умови функціонування таких центрів, стратегію їх розвитку, механізми управління їх діяльністю. До того ж, університети мають достатньо високий інтелектуальний потенціал, щоб інтерпретувати і освоювати нові знання, нові інформації, адаптувати їх до ринкових умов господарювання.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Надзвичайно актуальним стає налагодження інформаційного обміну в галузі інновацій, що обумовлюється відчутнішим технологічним лідерством розвинених країн. У сьогоднішній кризовій ситуації, за відсутності коштів, загальмованості інноваційного процесу в останні 10-15 рр. ми маємо мало шансів у змаганні за технологічне лідерство. Тому найактуальнішим для нас є технологічне копіювання, запозичення та адаптація чужого досвіду до конкретних умов виробництва. По цьому шляху йшла Японія. А результати її соціально-економічного розвитку добре відомі. Основу концепції японського підходу склали дві визначальні ідеї: 1) уявлення про систему управління як таку, що складається із "жорсткої" і "м'якої" частин підсистем; 2) поєднання аналізу на макро – і мікрорівні і врахування їх взаємного впливу на суспільне життя і господарські рішення. До "жорсткої" частини на макрорівні належить податкова, інвестиційна, науково-технічна та енергетична політика держави, на мікрорівні – це автоматизація, обладнання підприємств, комп'ютеризація та інформаційні технології, раціональне використання ресурсів та енергії. До "м'якої" підсистеми на макрорівні належить державне ставлення до бізнесу, відносини управління і праці, ідеологія і встановлені цінності та пріоритети, стан і характер об'єднання підприємств та організацій, їх асоціації, на мікрорівні – це система правил, інструкцій і типових методів виконання робіт, які лежать в основі постановки і виконання завдань та поведінки людей, порядок найму і звільнення, поширення інформації, соціальні нововведення. У суспільстві роблять акцент на тому, що успіхи можуть бути значно примножені в усіх сферах його діяльності, якщо в основу останньої буде покладено інноваційні надбання. Не можна забувати також про те, що коли результати науки не апробуються практикою, то наука деградує, а суспільство втрачає фундамент не тільки цивілізованого сьогодення, але і майбутнього.

1. Вільні економічні зони (міжнародні аспекти). К., 1993. 2. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент. М., 1998. 3. Урядовий кур'єр. 1999. № 214.

УДК 338. 658

Козик В.В.
ДУ "Львівська політехніка", кафедра економіки
і менеджменту інвестицій та нерухомості

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ.

© Козик В.В., 2000

Розглянутий економічний стан реального сектору економіки та встановлені тенденції його розвитку та інвестиційного забезпечення. Запропоновані організаційні та мотиваційні механізми залучення інвестицій у виробництво, активізації інвестиційної діяльності підприємств та їх об'єднань на основі світового та вітчизняного досвіду.

Economic state of development of the real sector of the economy is examined and tendencies of its development and investment securing are established. Organizational and motivational mechanisms of investments in production, of activating investment activities of enterprises and their unions on the base of the world and home experience are suggested.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua